

**Справа “Сідабрас і Дзяутас проти Литви”
(55480/00 and 59330/00 Sidabras and Dziautas v. Lithuania)**

У рішенні, ухваленому 27 липня 2004 року у справі “Сідабрас і Дзяутас проти Литви”, Суд постановив, що:

- мало місце порушення ст. 14 Конвенції, взятої у поєднанні зі ст. 8 Конвенції;
- не було порушення ст. 10 Конвенції, взятої окремо чи у поєднанні зі ст. 14 Конвенції.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 7 000 євро як компенсацію моральної і матеріальної шкоди і понад 5200 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявниками є громадяни Литви – п. Юозас Сідабрас, 1951 р.н., який проживає у м. Шауляй, та п. Кястутіс Дзяутас, 1962 р.н., який проживає у м. Вільнюс (Литва). Обидвоє заявників є колишніми співробітниками Комітету державної безпеки СРСР (далі – КДБ). П. Сідабрас працював в органах КДБ від 1975 року до 1986 року, а п. Дзяутас – від 1985 року до 1991 року.

Після проголошення Литвою незалежності у 1990 році п. Сідабрас влаштувався на посаду інспектора Шауляйської податкової інспекції, а п. Дзяутас почав працювати прокурором в апараті Генеральної прокуратури Литви, а саме у відділі боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

У травні 1999 року заявників було звільнено із займаних посад на підставі Закону “Про оцінку КДБ (НКВС, НКДБ, МДБ) СРСР і теперішньої діяльності кадрових співробітників цієї організації” (далі – Закон про оцінку КДБ), який був прийнятий 16 липня 1998 року і набув чинності 1 січня 1999 року. Згідно з цим законом колишні кадрові співробітники КДБ не мають права протягом 10 років після набуття цим законом чинності працювати на державній службі, у військових структурах, поліції, прокуратурі, судах, на дипломатичній службі, митницях, у правовій сфері, у банках, в організаціях зв'язку та у закладах освіти.

Обидва заявники звернулися до суду з адміністративними позовами, стверджуючи, що їх звільнення були незаконними. І п. Сідабрас, і п. Дзяутас вважали, що до них слід було застосувати винятки, передбачені згаданим законом. П. Сідабрас зазначав, що під час роботи у КДБ він був залучений лише у контррозвідку і займався питаннями ідеології, а п. Дзяутас посилався на те, що протягом 1985-1990 років він навчався у школі КДБ у Москві, а безпородньо працював в органах КДБ у Литовській республіці лише протягом 1990-1991 років.

Заявники також стверджували, що вони перестали працювати в органах КДБ за багато років до того, як згаданий закон року набув чинності. П. Сідабрас зазначав, що з часу звільнення з КДБ, він багато працював для утвердження незалежності Литви як держави. П. Дзяутас вказував на те, що він був неодноразово нагороджений за розкриття тяжких злочинів, у тому числі й злочинів проти держави. Заявники також зазначали, що почувалися скривдженими через регулярне нагадування їм про їхнє минуле, оскільки багатьом їхнім знайомим стало відомо про застосування до них Закону про оцінку КДБ.

У рішенні від 9 вересня 1999 року Вищий адміністративний суд постановив, що звільнення п. Сідабраса було обґрунтованим. Апеляційна скарга заявника на це рішення не була задоволена.

У рішенні від 6 серпня 1999 року Вищий адміністративний суд Литви задовольнив адміністративну скаргу п. Дзяутаса і постановив поновити його на роботі. Проте 25 жовтня 1999 року це рішення було скасоване Апеляційним судом внаслідок розгляду апеляційної

скарги, поданої Службою безпеки Литви. Скарга п. Дзяутаса до Верховного суду задоволена не була.

Зміст рішення Суду

Заявники стверджували, що позбавлення їх можливості отримати роботу у приватних компаніях у відповідних сферах протягом десяти найближчих років, тобто від 1999 року до 2009 року, на тій підставі, що вони були раніше кадровими працівниками КДБ, було порушенням ст. 8 Конвенції, взятої у поєднанні зі ст. 14 Конвенції. Заявники також вважали, що таке порушення було вчинено всупереч вимогам ст. 10 Конвенції, взятої у поєднанні зі ст. 14 Конвенції.

Суд зазначив, що до заявників поставилися по-іншому, аніж до інших людей, до яких не були застосовані обмеження на професійну діяльність чи на можливості працевлаштування через вияв ними недостатньої лояльності до держави.

Суд зауважив, що заборона заявникам працювати у різних сферах приватного сектору економіки аж до 2009 року серйозно вплинула на їхні можливості розвивати відносини з іншими членами суспільства і обмежила можливості заявників заробляти собі на життя та й загалом вести приватне життя.

Заявники щодня змушені були відчувати психічний дискомфорт через те, що багатьом людям стало відомо про їх звільнення на підставі застосування до них Закону про оцінку КДБ. Суд взяв до уваги міркування про те, що ще до прийняття цього Закону заявники працювали зі статусом “колишніх співробітників КДБ” і вже сам цей факт міг бути перешкодою для налагодження заявниками контактів з іншими членами суспільства. Така ситуація, безумовно, негативно позначалася як на їхній репутації, так і на можливостях втішатися приватним життям. Відтак, вони почали сприйматись громадськістю як такі, що співпрацювали з режимом гнобителів.

З огляду на вищенаведене, Суд дійшов висновку, що ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 8 Конвенції підлягала застосуванню до даної справи.

Суд зауважив, що метою Закону про оцінку КДБ було забезпечення належного функціонування національної безпеки, освітньої та фінансової систем. А підставою застосування до заявників обмежень на працевлаштування був не сам по собі факт їхньої співпраці з КДБ, а відсутність у заявників достатньої лояльності до держави.

Суд взяв до уваги той аргумент, що діяльність КДБ суперечила як принципам, які гарантовані Конституцією Литви, так і засадам, що покладені в основу Конвенції. Литва не бажала повторити досвід минулого, тому визнала себе, окрім іншого, демократичною державою, яка спроможна сама себе захистити. Суд вважав за доцільне відзначити, що подібні системи були встановлені й у інших державах, які після повалення у них тоталітарного режиму ратифікували Конвенцію.

Суд взяв до уваги міркування про те, що обмеження на працевлаштування, застосовані до заявників на підставі Закону про оцінку КДБ, а відтак, особливе ставлення до них, яке виявилось з боку держави у зв'язку з цим, відповідали таким законним цілям, як захист національної безпеки, громадського порядку, економічного добробуту країни, а також прав і свобод інших громадян.

Суд відзначив, що згадані обмеження щодо заявників стосувались не лише можливостей отримати роботу у державному секторі, але й у різноманітних сферах приватного сектору. Суд вкотре звернув увагу на те, що лояльність до держави як вимога, яка ставилася до працівників, була виправданою для роботи у державних органах, що займалися забезпеченням і захистом загального інтересу. Така вимога не була необхідною умовою працелаштування у приватних компаніях.

Попри те, що діяльність приватних компаній впливає на функціонування держави в цілому, приватні компанії не є носіями владних повноважень, якими наділені державні органи. Крім того, цілі діяльності приватних компаній, передусім у фінансовій та

економічних сферах, зазвичай не співпадають із завданнями, що ставляться перед державними органами та державними підприємствами.

На думку Суду, незважаючи на роль приватних компаній у реалізації державних економічних і політичних цілей та інтересів національної безпеки, обмеження на працевлаштування особи у приватних компаніях на підставі її недостатньої лояльності до держави не могли виправдовуватися тими самими аргументами, як і обмеження щодо роботи у державних органах. Крім того, Суд звернув увагу на неоднозначність розуміння законодавчої вимоги лояльності до держави, а також вказав на нечіткість опису видів професійної діяльності у приватному секторі, яких стосувалася зазначена законодавча заборона. За винятком згадки про юристів та нотаріусів, Закон про оцінку КДБ не містив переліку видів робіт, функцій чи посад, які заявникам було заборонено виконувати або посідати. Внаслідок такої форми викладу зазначених законодавчих положень важко простежити зв'язок між характером посад, яких стосується заборона, та цілями, що їх держава переслідувала, встановлюючи заборону на зайняття цих посад.

На думку Суду, згаданий закон можна було оцінити як такий, що не містив гарантій від можливої дискримінації та гарантії здійснення належного й адекватного судового контролю за застосуванням передбачених у ньому обмежень. Суд взяв до уваги той факт, що Закон про оцінку КДБ набув чинності майже через десять років після проголошення Литвою незалежності, а також врахував і те, що до п. Сідабраса цей закон було застосовано через 13 років після його звільнення з КДБ, а до п. Дзяутаса – через 9 років.

Суд дійшов висновку, що обмеження на працевлаштування у різноманітних сферах приватного сектору, застосовані до заявників, були непропорційними, навіть незважаючи на те, що такі обмеження відповідали законним цілям. Тому Суд постановив, що мало місце порушення ст. 14 Конвенції, взятої у поєднанні зі ст. 8 Конвенції.

Суд, визнавши порушення ст. 14 Конвенції, взятої у поєднанні зі ст. 8 Конвенції, вказав, що не було необхідності розглядати питання про порушення ст. 8 Конвенції, взятої окремо.

Суд не вважав, що застосовані до заявників обмеження на працевлаштування якимсь чином зачіпають їхнє право на свободу вираження поглядів. Суд зазначив, що ст. 10 Конвенції до даної справи не стосувалася. Відтак, він постановив, що не було порушення ст. 10 Конвенції, взятої окремо чи у поєднанні зі ст. 14 Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.